

การศึกษาทางเลือก: หลักสูตรและการเรียนการสอนที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล*

Alternative Education: Differentiated Curriculum and Instruction

สมเกียรติ อินทสิงห์ (Somkiart Intasingh)**

บทคัดย่อ

การศึกษาทางเลือกเป็นการจัดการศึกษาแนวใหม่ที่มุ่งตอบสนองความต้องการที่แตกต่างและหลากหลายของผู้เรียน ลดความเป็นทางการและข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากหน่วยงานทางการศึกษาของรัฐ มีความยืดหยุ่นสูง อิสระในการกำหนดเนื้อหาสาระต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนอย่างแท้จริง รวมทั้งให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และค่านิยมในชุมชนท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความสามารถ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เต็มตามศักยภาพของตนเอง ดังนั้นการศึกษาทางเลือกจึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย หลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาทางเลือกมีมากมายหลากหลายรูปแบบ ยกตัวอย่างที่น่าสนใจ อาทิ ในสหรัฐอเมริกา มีโรงเรียนทางเลือก 7 รูปแบบ ในไทยมีบ้านเรียน โรงเรียนอิงกับระบบของรัฐ การเรียนรู้สายครุภูมิปัญญา สายศาสนาธรรม สถาบันนอกระบบของรัฐ กลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การเรียนรู้ผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ และการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์

คำสำคัญ: การศึกษาทางเลือก, หลักสูตร, การเรียนการสอน

* บทความวิชาการ

academic article

** อาจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตร การสอนและการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ E-mail Address : somkiart.int@cmu.ac.th

Ph.D. (Curriculum and Instruction) Lecturer at Department of Curriculum, Teaching and Learning Faculty of Education, Chiang Mai University

Abstract

Alternative Education is a new educational approach which focuses on student needs and differentiated. This is decreased formal system and rules from state controlling, highly flexible, and can design contents and learning activities by freedom that satisfy with student natures, social norms, cultures and local values. Student can learn with their interests, aptitudes and abilities which fulfill their own potential. Nowadays, alternative education is very famous in many countries including Thailand. Curriculum and instruction for this approach have differentiated models such as 7 alternative schools in USA; and in Thailand are home school, school which based-on state system, local wisdom training, religious school, non-formal school, learning group by activities, learning through media and resources and ethnic group's learning in Thailand.

Keywords: Alternative Education, Curriculum, Instruction

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน ผู้เรียนมีความแตกต่างและหลากหลาย ทั้งในมิติของเชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยมความเชื่อ วัฒนธรรม (Booker and Mitchell, 2011: 204) ความต้องการในการศึกษาต่อ การประกอบสัมมาอาชีพ และมุมมองในการเป็นปัจเจกชนที่มีอิสระจากการควบคุมของผู้มีอำนาจ การจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่าง หลากหลาย และนับวันจะทวีความซับซ้อนมากขึ้นดังกล่าวได้ การศึกษาทางเลือก (Alternative education) จึงเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถเข้ามามีส่วนพัฒนาผู้เรียนในหลากหลายกลุ่มเหล่านี้ได้ โดย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2558: 2) ระบุว่า การศึกษาทางเลือก หมายถึง แนวคิดการจัดการศึกษาในเชิงอุดมคติ ที่แสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักจะถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ (Free school) หรือเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่มีสถาบันการศึกษา (Non-institutional) และยึดชุมชนเป็นหลัก (Community-based learning) ลดบทบาทของการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียน และหากเป็นการจัดการศึกษาในโรงเรียน ก็จะเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive education) (Johnson, 2009: 73) ดังนั้นการศึกษาทางเลือกจึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางสำหรับนักการศึกษา พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน ในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ตามความต้องการที่แท้จริงของตนเอง

การจัดการศึกษาไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตามย่อมต้องมีหลักสูตรเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ เพราะหลักสูตร (Curriculum) คือ มวลประสบการณ์ทั้งหมดที่ผู้เรียนจะได้รับ จัดทำเป็นแผนในการศึกษาอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (Ornstein and Hunkins, 2014: 8) หลักสูตรจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาในทุกรูปแบบให้ประสบผลสำเร็จ และโดยเฉพาะในการจัดการศึกษาทางเลือกที่มีเป้าหมายสำหรับผู้เรียนเฉพาะกลุ่ม นอกจากนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2559: 105) ได้ระบุอีกว่า หลักสูตรการศึกษา

คือการสรุปแนวคิดรวบยอดของปรัชญาหลักการและโครงสร้างการจัดการศึกษาที่มีทิศทางเป้าหมายชัดเจนและสอดคล้องกันว่า ผู้จัดการศึกษาจะมุ่งไปทางไหน จะทำให้เกิดผลอะไรขึ้น และผู้สอน ผู้เรียนต้องทำอะไร อย่างไร อย่างเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกัน และหลักสูตรยังเป็นแผนการเรียนการสอนที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญ แต่ไม่ใช่แค่ตัวข้อความที่ประกาศความตั้งใจไว้เท่านั้น หลักสูตรที่ตื้นนอกจากจะมีหลักการที่ดีและชัดเจนแล้ว จะต้องมีการติดตามสนับสนุนครู โรงเรียน ทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติ (Implemented) ประเมินผล ช่วยเหลือ สนับสนุน ปรับปรุงแก้ไขการทำงานของครูอาจารย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้(Achieved) ด้วย ซึ่ง ราชบัณฑิตยสถาน (2555: 24) ได้กำหนด ความหมายของหลักสูตรทางเลือก (Alternative curriculum) ไว้ 2 นัย คือ

1. หลักสูตรที่มีแบบแผนหรือลักษณะการจัดดำเนินการตามแนวคิดหรือกระบวนการที่อาจแตกต่างไปจากหลักสูตรระดับชาติ แต่ก็ยังสามารถตอบสนองต่อจุดหมายของหลักสูตรระดับชาติ เพื่อเป็นทางเลือกอื่นให้แก่ผู้เรียนและผู้ปกครอง

2. สารและประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามอายุ เพศ ความถนัด ความพร้อม และความสนใจ สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม บริบท ภูมิปัญญา และนวัตกรรมท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า หลักสูตรทางเลือกจะเน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student-centered) มากเป็นพิเศษ ให้ความสำคัญกับอายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยมความเชื่อ ความถนัด ความพร้อม และความสนใจ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม ชุมชน บริบท ภูมิปัญญา องค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ด้วย รวมทั้งให้โอกาสแก่ผู้เรียนที่เสี่ยงจะไม่ประสบผลสำเร็จในระบบโรงเรียน (At-risk for school failure) และเรียนรู้ได้ไม่เต็มที่ในระบบโรงเรียนที่เป็นทางการ (Experiencing difficulty in traditional schools) ได้มีโอกาสเรียนตามศักยภาพของตนเองในรูปแบบการศึกษาทางเลือกนี้ด้วย (Foley and Pang, 2006: 10-11) นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอน (Instruction) ก็เป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถบรรลุตามจุดหมายหรือวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรที่วางไว้ (สมเกียรติ อินทสิงห์, 2559) การเรียนการสอนการสอนสำหรับการศึกษาทางเลือกย่อมต้องใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสม มีวิธีการที่หลากหลาย และการประเมินผลผู้เรียนอิงพัฒนาการเพื่อสะท้อนผลสู่การพัฒนาที่เหมาะสม อันจะนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายเฉพาะสอดคล้องกับผู้เรียนเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มผู้เรียนที่มีลักษณะความต้องการเหมือนกันได้ และในบริบทของสังคมไทย หลักสูตรและการเรียนการสอนทางเลือกจะเน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของผู้เรียนและพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน เป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาสำหรับบุคคล ครอบครัว องค์กรสังคมอื่นที่ไม่ใช่การศึกษารูปแบบเดิม แต่เป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลางภายใต้ปรัชญาการเรียนรู้อย่างมีความสุข เข้าใจธรรมชาติ พัฒนาการและจิตวิทยาของเด็ก รวมทั้งความอยากรู้ของผู้เรียน ด้วยการบูรณาการการเรียนการสอนกับเนื้อหาเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม ที่มีลักษณะนำไปสู่การปฏิบัติ ที่สัมพันธ์กับปัญหา ชีวิตจริง ซึ่งมีการเรียนรู้ที่หลากหลาย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2558: 2)

ในส่วนของแนวคิดการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนนั้น Tomlinson and Murphy (2016) ได้ระบุว่า หลักสูตรที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล (Differentiated curriculum) ต้องคำนึงถึงความหลากหลายของความเชื่อ ค่านิยม และความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนว่าเรียนไปเพื่อจุดมุ่งหมายใด กำหนดเนื้อหาสาระ (Content) ผลการเรียนรู้ (Learning outcome)

และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทที่แท้จริงของผู้เรียน ส่วนการเรียนการสอนที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล (Differentiated instruction) นั้นจะคำนึงถึงวิธีการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามศักยภาพของตนเอง ตั้งอยู่บนพื้นฐานความพร้อม ความสนใจ และลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียน (Tomlinson and Allan, 2016) ไม่ยึดติดกับวิธีการสอนวิธีใดวิธีหนึ่ง ให้ความสำคัญกับพัฒนาการของการเรียนรู้ที่แท้จริงของผู้เรียนเป็นรายบุคคล การวัดและประเมินผลเน้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน (Formative assessment) จะเห็นได้ว่าหลักสูตรและการเรียนการสอนทางเลือกนี้ จึงสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน ส่งผลให้การศึกษาทางเลือกได้รับการยอมรับและเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน (Home school) ในสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก มีครอบครัวในแต่ละรัฐกว่าครึ่งของประเทศจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบ้านเรียน มีสถิตินักเรียนแบบบ้านเรียน (Home-school students) เพิ่มขึ้นจาก 850,000 คน ในปี ค.ศ. 1999 เป็น 1,770,000 คน ในปี ค.ศ. 2011-2012 รวมทั้งมีครอบครัวดารา Hollywood ชื่อดังอย่าง Angelina Jolie และ Brad Pitt ที่จัดบ้านเรียนให้แก่บุตรของตนเอง (Clemmitt, 2015: 83) แสดงให้เห็นว่าการศึกษทางเลือกเป็นที่ยอมรับและแพร่หลายอย่างมากในปัจจุบัน

ดังนั้น หลักสูตรและการเรียนการสอนตามแนวคิดการศึกษาทางเลือก จึงเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาที่มีความสำคัญ เป็นอีกหนึ่งทางเลือกสำหรับนักการศึกษา พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชนท้องถิ่น และทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ในจัดการศึกษาที่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างและหลากหลายของผู้เรียนได้ ทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีคุณธรรมอยู่ในจิตใจ สามารถเป็นเยาวชนที่ดี (สมเกียรติ อินทสิงห์, 2554) เจริญเติบโตขึ้นมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมโลกต่อไป

การจัดการศึกษาทางเลือก

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (ม.ป.ป.: 2-3) ได้ศึกษารูปแบบการศึกษาทางเลือกในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า การศึกษาทางเลือกเกิดจากความเชื่อหรือหลักการที่ว่า

1. วิธีการให้การศึกษแก่เยาวชน/ผู้ใหญ่สามารถทำได้หลายวิธี
2. การศึกษาทางเลือกเกิดขึ้นได้ภายใต้สภาพแวดล้อม และโครงสร้างการบริหารงานที่หลากหลาย
3. คนทุกคนสามารถเรียนรู้และประสบความสำเร็จในแบบฉบับของตนเองได้ (Johnson, 2009: 73)

ในช่วงแรก การศึกษาทางเลือกอาจแบ่งออกได้เป็น 3 หลักสูตร ตามลักษณะความต้องการจำเป็นของเด็ก คือ

1. หลักสูตรการศึกษาสำหรับเด็กที่มีปัญหาด้านการเรียน โดยอาศัยทฤษฎีว่านักเรียนทุกคนสามารถเรียนได้ ถ้าหากมีสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อรูปแบบการเรียนรู้ของเด็ก หลักสูตรนี้พยายามสนองความต้องการจำเป็น (Needs) ของเด็กเพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนได้

2. หลักสูตรการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กที่มีปัญหาด้านวินัย ซึ่งรวมถึงเด็กที่ตั้งครรภ์ในระหว่างเรียน หลักสูตรนี้จัดเป็นทางเลือกสุดท้ายสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางวินัย หลักสูตรเน้นการปรับพฤติกรรมของเด็ก พยายามสอนเด็กในเรื่องทักษะความเชื่อฟัง และส่งเด็กกลับเข้าห้องเรียนปกติ เมื่อเห็นว่าเด็กมีความพร้อม

3. หลักสูตรการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กที่อาจจะเรียนได้ แต่มีผลการเรียนต่ำหรือไม่เรียน โดยสมมติฐานว่า เด็กต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงจึงจะประสบผลสำเร็จในโรงเรียนแบบปกติ หลักสูตรนี้พยายามเปลี่ยนแปลงเด็กโดยกระบวนการแนะแนวมากกว่ากระบวนการปรับพฤติกรรมของเด็ก

ต่อมาการวิจัยติดตามผลการศึกษาทางเลือกทั้ง 3 หลักสูตร พบว่า หลักสูตรรูปแบบที่ 1 ประสบผลสำเร็จมากที่สุด รูปแบบที่ 2 แทบจะไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง รูปแบบที่ 3 มีผลออกมาไม่แน่นอน นักเรียนมีความก้าวหน้าในระหว่างอยู่ในหลักสูตร เมื่อส่งตัวกลับเข้าโรงเรียนปกติ เด็กเกิดอาการย้ำแยะลงไปกว่าเดิมตั้งนั้น การศึกษาทางเลือกสามารถบริหารจัดการได้ 3 แนวทาง คือ

1. จัดเป็นโรงเรียนการศึกษาทางเลือกโดยเฉพาะ ซึ่งจัดโดยรัฐบาลและเอกชนได้
2. จัดเป็นหลักสูตรทางเลือกภายในโรงเรียนปกติ โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาของโรงเรียน
3. จัดเป็นโครงการเพื่อการพัฒนาโดยการสนับสนุนการเติบโตของเด็กด้านวิชาการ อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ และการมีงานทำโดยใช้ยุทธศาสตร์ หลักความเชื่อทางศาสนา และบริการสนับสนุนที่เหมาะสมหลายโรงเรียนร่วมกันได้

สำหรับการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย มีพัฒนาการมาโดยลำดับ ซึ่งเป็นพัฒนาของการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นสร้างความสุข เน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัติ ไม่ยึดติดกับตำราแบบเรียนและรูปแบบการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ปกป้อง จันวิทย์ และ สุนทร ตันมันทอง (2555) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้สรุปพัฒนาการของการศึกษาทางเลือกในประเทศไทยเป็น 3 ยุค ดังนี้

- ยุคบุกเบิกก่อตั้ง เป็นยุคต่อต้านระบบการศึกษาของรัฐที่มุ่งความเป็นหนึ่งเดียวทางการเมือง ทำให้เกิดโรงเรียนทางเลือก โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ในปี พ.ศ. 2522 เพื่อช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส เด็กกำพร้า การเรียนการสอนเน้นเสรีภาพแบบ Summer hill
- ยุคปฏิรูปการศึกษารอบแรก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เปิดแนวทางสำหรับการศึกษาทางเลือก มีกฎกระทรวงสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือก
- ยุครวมกลุ่มต่อสู้ผลักดัน กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ไม่ยึดหยุ่น กลายเป็นอุปสรรค โรงเรียนทางเลือกรวมเป็นกลุ่มเครือข่ายและตั้งสภาการศึกษาทางเลือกเพื่อผลักดันรัฐให้ยอมรับแนวทางการจัดการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบ

สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา (2558) ได้นำเสนอคุณลักษณะที่บอกถึงการเป็นสถานศึกษาทางเลือกในบริบทของประเทศไทยไว้ ดังนี้

ตารางที่ 1 คุณลักษณะที่บอกถึงการเป็นสถานศึกษาทางเลือก

องค์ประกอบ	สถานศึกษาแบบแผนเดิม	นวัตกรรมสถานศึกษาทางเลือก
ปรัชญาและจุดมุ่งหมาย	เน้นความเป็นพลเมืองเพื่อความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีตอบสนองต่อแผนพัฒนา	ให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ และความหลากหลาย เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีอิสระทางปัญญา มีความสุขและความสร้างสรรค์ สามารถ

	เศรษฐกิจและสังคมฯ ตอบสนองตลาดการจ้างงาน	ประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติและเต็มตาม ศักยภาพ
หลักสูตร	ยึดตามหลักสูตรอิงมาตรฐาน และ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ของหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551	มีความสมดุล ผสมผสาน ครอบคลุมองค์รวมความ เป็นทั้งหมดของชีวิต ทั้งวิชาการและวิถีชีวิต ความรู้ และคุณธรรม ภูมิปัญญาตะวันตกและตะวันออก ความเป็นสากลและความเป็นไทย พัฒนาหลักสูตร ตามแนวปรัชญาการศึกษาใหม่ เช่น วอลดอร์ฟ มอน เตสซอรี นิวโอฮิวแมนนิส Constructionism วิถีพุทธ ฯลฯ และให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่น
วิธีการเรียน	เน้นการสอนมากกว่าการ เรียนรู้ ครูเป็นศูนย์กลาง เรียน เป็นวิชา ตามตารางสอน อยู่ใน ห้องเรียน ใช้หนังสือแบบเรียน สื่อการเรียนการสอนเป็นหลัก ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับไปตาม แผนการสอนของครู	เน้นวิธีการเรียนรู้มากกว่าความรู้ ให้สามารถเลือกใช้ และก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของความรู้ ผู้เรียนสร้าง ทางเลือกและวิธีการเรียนรู้ของตัวเองได้ มีความสุข ในการเรียนจนเกิดความรักที่จะเรียนรู้ทั้งสิ่งที่ชอบใจ และไม่ชอบใจ เกิดความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วย ตัวเองและเรียนรู้ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต
การวัดและการ ประเมินผล	ยึดมาตรฐานกลาง เพื่อคัดคน เก่งทางเทคนิควิชาการ จึง กลายเป็นระบบการแข่งขัน กวดวิชา มุ่งแสวงหา ความสำเร็จส่วนตัว และ ทำลายความมั่นใจของคนที่มี ศักยภาพด้านอื่น ๆ ที่แตกต่าง จากมาตรฐานกลาง	เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องให้เห็นพัฒนาการ ตามสภาพจริง ผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัว ผู้เรียน อย่างตระหนักในความแตกต่างกันของทักษะ ปัญญา ความถนัด ความสามารถ ความสนใจตาม ธรรมชาติของผู้เรียน โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่ หลากหลาย ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล/กลุ่ม สร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถที่จะประสบความสำเร็จ ทางการศึกษาได้เสมอกัน
การบริหาร	เป็นสถานศึกษาของรัฐหรือใน กำกับของรัฐ ภายใต้การ ควบคุมทั้งในทางวิชาการ มาตรฐาน การวัดและ ประเมินผล การบริหาร งาน บุคคล และงานอื่น ๆ	กระจายอำนาจให้สถานศึกษามีฐานะเป็นนิติบุคคล อย่างแท้จริง มีอิสระทั้งในทางวิชาการและการ บริหารจัดการอื่น ๆ เปลี่ยนบทบาทของรัฐไปมุ่งการ ส่งเสริม สนับสนุน และกำกับคุณภาพตามมาตรฐาน ขั้นต่ำ

ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2558: 16-17)

หลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาระดับเลือก

North Carolina Department of Public Instruction (2008: 9) ได้เสนอว่า หลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาระดับเลือกตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้และประสบความสำเร็จได้ทั้งด้านความรู้ในเนื้อหาสาระและทักษะการปฏิบัติต่าง ๆ ไม่ต่างจากระบบการศึกษาในโรงเรียนปกติ ผู้ที่ส่วนเกี่ยวข้องต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลการเรียนต่าง ๆ เห็นคุณค่าของตนเอง และสิ่งที่เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตจริงผ่านการเรียนการสอนที่หลากหลายตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของแต่ละบุคคล โดยอาจใช้การประเมินทั้งตามสภาพจริงและตามวิธีแนวทางสากลยึดปฏิบัติมา (Authentic/traditional assessment) ตามความเหมาะสม ใช้เทคโนโลยีและบูรณาการเนื้อหาในหลักสูตรเพื่อเตรียมพร้อมผู้เรียนให้มีความพร้อมที่จะทำงานในศตวรรษที่ 21

นอกจากนี้ North Carolina Department of Public Instruction (2008: 36-37) ยังได้ระบุอีกว่า ลักษณะหลักสูตรและการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับการจัดการศึกษาระดับเลือก เป็นดังนี้

มิติด้านหลักสูตร

ลักษณะหลักสูตรสำหรับการจัดการศึกษาระดับเลือก ต้องมีความพิเศษเฉพาะผู้เรียนที่แตกต่างจากระบบการศึกษาปกติ ดังนี้

1. จัดหลักสูตรโดยใช้ประเด็น (Thematic) เป็นหลักในการเรียนรู้ และมุ่งให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง (Product related) กับประเด็นในการเรียนรู้ นั้น ๆ
2. บูรณาการหลักสูตรในหลากหลายมิติ โดยใช้แนวคิดการบูรณาการแบบพหุรวมศาสตร์ต่าง ๆ (Multi-disciplinary approach) เข้าด้วยกันเป็นองค์รวม
3. กำหนดยุทธศาสตร์ของหลักสูตร (Curriculum strategies) ในด้านจุดมุ่งหมาย องค์ประกอบที่สำคัญ แผนการดำเนินการ (Implementation plan) การติดตามผล และการประเมินหลักสูตร
5. ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมใกล้ตัวผู้เรียนเพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถในการเรียนรู้ (Cultural enrichment) ที่สอดคล้องวิถีชีวิตจริงของผู้เรียน
6. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำโครงการเกี่ยวกับการให้บริการในชุมชนท้องถิ่นโดยใช้องค์ความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา (Service Learning Projects)
7. มีการสร้างแผนการศึกษาของผู้เรียนแต่ละคน (Personal Education Plans; PEPs) และนำไปใช้ (Utilize) อย่างเหมาะสม

มิติด้านการเรียนการสอน

ลักษณะการเรียนการสอนสำหรับการจัดการศึกษาระดับเลือก อาจจัดทำเป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนเฉพาะบุคคลหรือเป็นกลุ่มได้ มีรายละเอียดดังนี้

1. พิจารณาวิธีการจัดการเรียนการสอนอิงความพร้อมของผู้เรียน และเหมาะสม (Appropriate) ตามระดับความสามารถที่เป็นอยู่จริง โดยเฉพาะช่วงวัย อายุ และความสนใจ
2. รับรู้และให้รางวัล (Reward) แก่ความสำเร็จและพัฒนาการของผู้เรียนในทุก ๆ จังหวะของการเรียนรู้ เน้นการสร้างแรงจูงใจ (Incentive) และการให้ผลย้อนกลับ (Feedback) จากการเรียนรู้

3. ช่วยเหลือผู้เรียนในการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง (Internally) ให้เปิดกว้างพร้อมเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal relationship) และเปลี่ยนแปลงภายนอก (Externally) สามารถเรียนรู้จากโปรแกรมหนึ่งไปสู่อีกโปรแกรมหนึ่งได้

4. ใช้การให้บริการชุมชน (Community services) เพื่อเป็นกลไกหนึ่งของการเรียนรู้โดยอาศัย การติดตาม (Mentoring) การช่วยเหลือจากเพื่อน (Peer helpers) การติวเสริม (Tutoring) การเป็นอาสาสมัคร (Volunteers)

5. ผู้สอนต้องสร้างนวัตกรรมการเรียนการสอนหรือพัฒนาวิธีการสอนใหม่ ๆ โดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้หรือทฤษฎีการสอนที่เหมาะสม (Be innovative and developmental in instruction)

6. ใช้แฟ้มสะสมผลงาน (Portfolios) ภาระงานที่ให้ผู้เรียนได้สาธิตการปฏิบัติจริง (Hands-on demonstrations) และเน้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้เรียน (Real-life experiences)

7. สร้างและใช้ (Establish and enforce) มาตรฐานหรือกฎ (Standards and rules) ของพฤติกรรมการณ์การเรียนรู้ที่คาดหวังให้ผู้เรียนบรรลุผลที่มีประสิทธิภาพ

8. ระบุลีลาการเรียนรู้ (learning styles) ของผู้เรียนแต่ละคน และจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคน (Differentiate instruction according to the needs of students) เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมศักยภาพในการเรียนรู้ให้เต็มตามความสามารถ

9. ให้ความสนใจ (Attention) ในความต้องการของผู้เรียนและเน้นการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนเป็นรายบุคคล (One-to-one interaction) เพื่อการให้คำปรึกษา แนะนำ และส่งเสริมได้อย่างถูกต้อง

10. ใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศสนับสนุนการเรียนการสอนให้น่าสนใจและทันสมัยต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ

11. จัดตารางการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น (Flexible scheduling) สามารถปรับ เปลี่ยน เพิ่ม ลด หรือย้ายเนื้อหา เวลาเรียนได้ตามสภาพจริงและสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน

12. เป็นอิสระจากการกำกับหรือข้อกำหนดหรือมาตรฐานการเรียนรู้ที่ตายตัวจากหน่วยงานของรัฐ (Waivers from state requirements) เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ตามธรรมชาติและความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน

ในขณะที่ อัมไพ เกียรติชัย (2555: 176-177) ได้สังเคราะห์ลักษณะของหลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาทางเลือกไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

มิติหลักสูตร

1. เน้นมองโลกแบบองค์รวม (A holistic worldview) เคารพธรรมชาติและเน้นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน และตระหนักถึงความเกี่ยวพันเชื่อมโยงของสรรพสิ่งในโลก

2. เคารพความเป็นปัจเจกของผู้เรียน (Respect for every person)

3. มีความสมดุลในการพัฒนาผู้เรียน

4. มีการกระจายอำนาจในกระบวนการจัดการเรียนรู้ (Decentralization of authority)

5. ไม่ปล่อยให้การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมาแทรกแซงกระบวนการจัดการศึกษา (Non-interference between political, economic and cultural sphere of society) โดยเฉพาะการกำหนดเนื้อหาที่คิดว่าจำเป็นและเร่งด่วนจากหน่วยงานส่วนกลาง

6. ไม่แยกเป็นแผนการเรียน แต่ใช้หลักสูตรเดียวกัน (Unified curriculum) แล้วใช้วิธีปรับหลักสูตรให้เข้ากับความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน

7. ไม่แยกเรียนเป็นวิชา ๆ แต่จัดเนื้อหาเป็นแบบบูรณาการ หรือสหวิทยาการ (Intrgraded or interdisciplinary) หรือเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่เน้นความคิดหลักเป็นเรื่อง ๆ ไป (Theme-based unit)

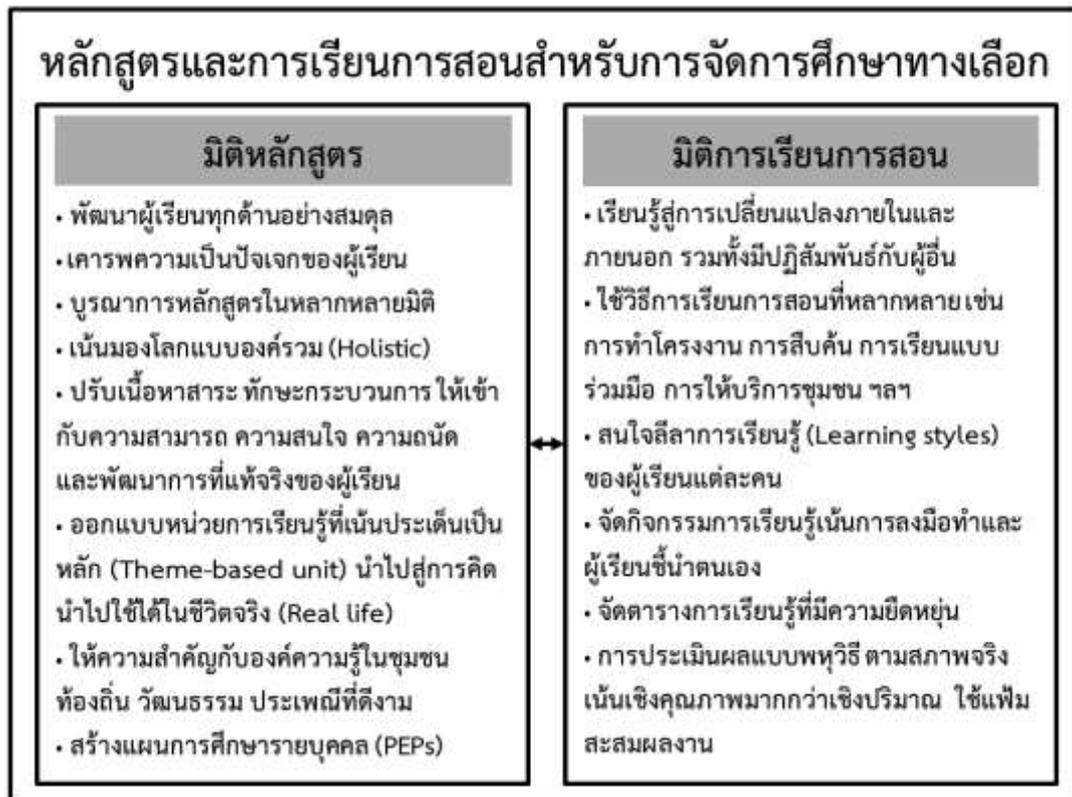
มิติการเรียนการสอน

1. จัดชั้นเรียนแบบคละอายุ (Multi-age classroom)
2. กิจกรรมการเรียนรู้เน้นการลงมือทำ (Hands-on activities) ผู้เรียนเป็นผู้คิดริเริ่มและดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Student-led discovery) และกิจกรรมกลุ่ม (Group activities)
3. ไม่เน้นแบบเรียน ตำราเล่มใดเล่มหนึ่ง แต่เน้นการให้ผู้เรียนทำโครงการ และสืบค้นข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่ง

4. ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับพัฒนาการทางสังคมของผู้เรียน เช่น ความสามารถในการทำงานเป็นทีม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การรู้จักตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะชีวิตควบคู่กันไปกับการพัฒนาความรู้และทักษะทางวิชาการ

5. เน้นการใช้วิธีการประเมินผลแบบพหุวิธี (Multiple evaluation methods) และการประเมินเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ เช่น เขียนบรรยายความสามารถและสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียนแทนที่จะเป็นการใช้ตัวเลขจากคะแนนการสอบเพียงอย่างเดียว ใช้แฟ้มสะสมงานของนักเรียน (Student portfolio) เป็นเครื่องมือในการประเมินที่สำคัญ

จะเห็นได้ว่า มิติหลักสูตรและการเรียนการสอนที่กล่าวมาในข้างต้น จะมุ่งเน้นที่ตัวของผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student-centered) ผ่อนคลายกฎ ระเบียบ และวิธีปฏิบัติที่เป็นทางการทั้งในแง่ของเนื้อหาสาระ ทักษะกระบวนการ และกิจกรรมต่าง ๆ ของหลักสูตร รวมทั้งใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความพร้อมและพัฒนาการที่แท้จริงของผู้เรียน กำหนดเป็นการศึกษารายบุคคล มุ่งเสริมสร้างศักยภาพในการเรียนรู้ให้ถึงระดับสูงสุดตามธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน ซึ่งผู้เขียนสรุปและสังเคราะห์ได้ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 มิติหลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการจัดการศึกษาทางเลือก

ตัวอย่างหลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการจัดการศึกษาทางเลือก

สำหรับตัวอย่างหลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการจัดการศึกษาทางเลือกนั้น มีความหลากหลายมาก ในปัจจุบัน ผู้เขียนจะนำเสนอตัวอย่างของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่จัดหลักสูตรและการเรียนการสอนในโรงเรียนทางเลือก 7 รูปแบบ ส่วนตัวอย่างในประเทศไทยนำเสนอหลักสูตรและการเรียนการสอนบริบทที่หลากหลาย บ้านเรียน (Home school) และกลุ่มชาติพันธุ์

หลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการจัดการศึกษาทางเลือกในสหรัฐอเมริกา

The Regional Education Alternative Learning (REAL) School เป็นโรงเรียนซึ่งจัดตั้งโดยรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อวิจัยและให้การศึกษทางเลือกสำหรับเด็กที่มีปัญหา โดยจัดเป็นโรงเรียนการศึกษาทางเลือกโดยเฉพาะซึ่งจัดโดยรัฐและเอกชนได้ และจัดเป็นโครงการเพื่อพัฒนาโดยการสนับสนุนการเติบโตของเด็กทางด้านวิชาการ อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ และการมีงานทำโดยใช้ยุทธศาสตร์การสอน หลักความเชื่อทางศาสนา และบริการสนับสนุนที่เหมาะสมหลายโรงเรียนร่วมกันได้ โรงเรียนประเภทนี้มีความเป็นอิสระในการเรียนการสอน หลักสูตร การเงิน และการบริการสนับสนุนการเรียนการสอนเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ (สุรศักดิ์ หลาบมาลา, ม.ป.ป.: 2-3)

1. เน้นการศึกษาแบบประสบการณ์ คือ เน้นการปฏิบัติ
2. บูรณาการหลักสูตร อย่างมีความยืดหยุ่นในเนื้อหา
3. ใช้ประสบการณ์บำบัด
4. ผูกอบรมทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้งและระงับความโกรธ
5. จัดแผนการเรียนให้ผู้เรียนเป็นรายบุคคล

โรงเรียนการศึกษาทางเลือกมีหลากหลายรูปแบบ เช่น

1. โรงเรียนชุมชน (Community school) จัดโดยเขตการศึกษาของรัฐโอไอโอวา รับเด็กที่ถูกไล่ออกจากโรงเรียนปกติ หรือถูกส่งตัวมาเข้าเรียนโดยศาลเยาวชน อัตราส่วนครูต่อนักเรียน 1:15 สภาพแวดล้อมได้รับการจัดโดยเฉพาะให้เหมาะสมกับนักเรียนโดยครูที่ได้รับการฝึกมาเป็นอย่างดี ได้รับการสนับสนุนโดยกรมคุมประพฤติ ทีมงานที่ปรึกษาด้านการแต่งงาน ครอบครัวและเยาวชน และเขตการศึกษา หลักสูตรที่สอนประกอบด้วยวิชาวิทยาศาสตร์ ศิลปะภาษา สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา ศิลปะประจักษ์ และศิลปะการแสดง รวมทั้งทักษะทางสังคม และพัฒนาการสุขภาพจิต ส่วนการเรียนการสอนจะเน้นความสนใจของผู้เรียน การฝึกปฏิบัติ และการสอนเป็นรายบุคคล ผู้เรียนส่วนมากเรียนสะสมหน่วยกิต เพื่อรับประกาศนียบัตรมัธยมปลาย ส่วนผู้เรียนที่มีอายุมากหรือมีหน่วยกิตน้อย จะเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบเทียบมัธยมปลาย (General Education Development; GED) หรือสอบเทียบข้อสอบมัธยมปลายของรัฐโอไอโอวา

2. โรงเรียนของศาล (Court schools) เขตการศึกษาจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนที่ถูกจำกัดบริเวณโดยศาล โดยให้การศึกษากายในบริเวณที่ศาลกำหนดโดยเฉพาะ เช่น Juvenile Hall, Regional education facility, Kuiper Youth center, Detention Furlough program เป็นต้น หลักสูตรที่สอนอาจจะมิตั้งแต่ 2 วัน ถึง 2 ปี วิชาที่สอนได้แก่ วิชาชีพ การสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ผู้เรียนที่เข้าชั้นเรียนไม่ได้จะให้เรียนแบบช่วยตนเองหรือบทเรียนอิสระ โรงเรียนของศาลที่ดำเนินการตลอด จะมีครูใหญ่ 1 คน ครู 22 คน ผู้ช่วยครู 9 คน และบุคลากรสนับสนุน 3 คน กรมคุมความประพฤติและเขตการศึกษาจะติดตามดูว่า ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้งทางทักษะวิชาการ ทักษะทางสังคม และทักษะการทำงาน

3. การศึกษาเด็กไร้บ้าน (Homeless education) รัฐแคลิฟอร์เนียจัดโครงการ Education first ให้กับเด็กเร่ร่อน ที่ไม่ลงทะเบียนเรียนในโรงเรียนใดตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยมปลายที่เขตการศึกษา San Bernardino มีหน่วยงานของรัฐและเอกชนเข้าร่วมโครงการรวม 10 แห่ง เด็กจะได้รับการลงทะเบียนเรียนในโรงเรียน ซึ่งเด็กจะมาพบครูและรับการสอน 20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นการเรียนแบบเต็มเวลา ในขณะที่เดียวกัน รัฐจะพยายามแก้ปัญหาครอบครัวของเด็กด้วย

4. การศึกษาทางเลือกอิสระ (Independent alternative education) วัตถุประสงค์ คือ พัฒนาการปฏิบัติงาน ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีศักดิ์ศรีในตนเอง และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ เด็กจะเรียนที่ Resource center มีคอมพิวเตอร์ เครื่องคิดเลข TV/VCR, Cassete recorders หนังสืออ้างอิง และหนังสือต่าง ๆ ไว้ให้เด็กได้ศึกษา งานที่让孩子ทำมีลักษณะเป็นการค้นคว้า วิจัย ทดลอง สืบสวน และรายงาน เด็กจะต้องทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ไม่ต่ำกว่า 75% จึงจะผ่านหลักสูตร เด็กอาจจะเตรียมตัวเพื่อสอบ GED หรือข้อสอบเทียบมัธยมปลายของรัฐแคลิฟอร์เนียได้ด้วย (CHSPE)

5. โปรแกรมสำหรับเด็กตั้งครรภ์ (Pregnant minor cottage program) โปรแกรมนี้จัดให้เด็กที่ตั้งครรภ์ในระหว่างเรียน ให้มีโอกาสเรียนต่อและเรียนรู้ทักษะการเป็นแม่เด็ก โดยจัดสถานที่ให้ประจำโดยเฉพาะ เด็กมีสิทธิเลือกที่จะเข้าโปรแกรมหรือเรียนต่อที่เดิมก็ได้ โดยมีบุคลากรด้านสาธารณสุขและแนะแนวคอยให้ความช่วยเหลือ เด็กเหล่านี้มีอายุระหว่าง 12-18 ปี หลักสูตรที่สอนประกอบด้วยวิชาวิทยาศาสตร์ ศิลปะภาษา สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา ศิลปะประจักษ์และศิลปะการแสดง ทักษะทางสังคม และชีวิตครอบครัว เด็กได้รับการส่งตัวมาโดยเขตการศึกษาและแพทย์

6. โครงการเฉพาะรูปแบบ (The project focus model) เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างเขตการศึกษา กรมคุมประพฤติ และหน่วยงานของรัฐและเอกชนอื่น ๆ โดยจัดสถานที่เฉพาะสำหรับเด็กกลุ่มนี้ โดยให้ทั้งการศึกษาและการแนะแนว วิชาที่ให้การอบรมคือ ความตระหนักในสารเสพติดและสุรา การแนะแนว การระงับความโกรธ คุณธรรมศึกษา การจัดแก๊งการลักขโมยเล็กขโมยน้อย และผู้ปกครองวัยรุ่น ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะของเด็กกลุ่มนี้

7. โรงเรียนสู่อาชีพ (School-to-career) หลักสูตรนี้จัดให้เด็กทุกคนได้รับการฝึกอบรมในเรื่องทักษะก่อนการทำงาน การติดตามศึกษาการทำงาน การฝึกงาน การสำรวจตำแหน่งงาน และการเตรียมตัวด้านวิชาการระดับหลังมัธยมศึกษา เด็กทุกคนที่สมัครเข้าหลักสูตรต้องผ่านการทดสอบความถนัดในอาชีพ เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดแผนการเรียนและเป้าหมายอาชีพ และต้องเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาทางเลือกทั้งด้านปฏิบัติและวิชาการของรัฐ เด็กทุกคนต้องได้รับการอบรมเรื่อง การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม บูรณาการเข้าไปในหลักสูตรทุกรายวิชา

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นเพียงบางส่วนของหลักสูตรและการเรียนการสอนตามแนวคิดการศึกษาทางเลือกของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาทางเลือกในโรงเรียนของสหรัฐอเมริกาทั้ง 7 รูปแบบนี้ เพื่อช่วยให้เด็กที่มีปัญหาทั้งด้านวิชาการและพฤติกรรม มีความต้องการพิเศษ หรือข้อจำกัดทางการศึกษา (Simonsen and Sugai, 2013: 11) ได้มีทางเลือกที่จะสามารถเรียนต่อได้จนจบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้โอกาสเด็กสอบ GED หรือ CHSPE ช่วยเด็กในการพัฒนาทักษะทางสังคม พัฒนาทักษะและนิสัยการทำงาน ทำให้ดำรงชีวิตในสังคมและประกอบสัมมาชีพอย่างประสบความสำเร็จ ช่วยให้เด็กที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนได้เรียนต่อและเรียนรู้ทักษะอันจำเป็นต่อบทบาทการเป็นแม่คน นอกจากนี้ในสหรัฐอเมริกาและหลายประเทศยังได้มีการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนทางเลือกอีกจำนวนมาก อาทิ บ้านเรียน (Home school) โรงเรียนอิงกับระบบของรัฐ การเรียนรู้สายครุภูมิปัญญา สายศาสนาธรรม เป็นต้น สอดคล้องกับประเทศไทย ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอในหัวข้อถัดไป

หลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาทางเลือกในไทย

บริบทที่หลากหลาย

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ (2548: 57-58) ได้ศึกษาและวิจัยรูปแบบการศึกษาทางเลือก ผ่านการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนที่หลากหลายรูปแบบ ดังนี้

1. บ้านเรียน (Home school) เป็นการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว ซึ่งครอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยวหรือกลุ่มครอบครัวหรือเครือข่ายครอบครัว จัดการเรียนรู้ให้แก่บุตรหลานของตนเอง สอดคล้องกับธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียนอย่างแท้จริง

2. อิงกับระบบของรัฐ ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดหลักสูตรหรือกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากโรงเรียนตามแนวกระแสหลักทั่วไป เน้นนวัตกรรมการเรียนรู้แบบทดลองปฏิบัติหรือเรียนรู้เชิงประสบการณ์นอกตำราเรียน เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นต้น

3. สายครูภูมิปัญญา ได้แก่ พ่อครูแม่ครู ปราชญ์ชาวบ้านที่สังกัดกลุ่มหรือเครือข่าย และดำเนินการถ่ายทอดถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น ศิลปะการช่าง การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร การอ่านเขียนตัวอักษรโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นต้น

4. สายศาสนารธรรม จัดกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง ต่อต้านการบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิและการปฏิบัติธรรมในแนวต่าง ๆ หลากหลายตามวิถีความเชื่อแต่ละสำนัก สอดคล้องกับจุดเน้นตามคำสอนของศาสนา (Erricker, 2009: 99)

5. สถาบันนอกระบบของรัฐ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีเจตนาในการจัดหลักสูตรหรือกระบวนการวิชาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายของตนเอง ไม่อิงกับหลักสูตรรัฐ มีทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เสริมสิกขาลัย สถาบันเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เป็นต้น

6. กลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมอ้อมทฤษฎี การเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนาอาชีพ การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนามัยและสาธารณสุข การดูแลเด็กและเยาวชน การฟื้นฟูผู้ป่วยเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การจัดการชุมชน เป็นต้น

7. ผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่เป็นสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต รวมถึงห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ แหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้สาธารณะที่มีความต่อเนื่อง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสูทธิ์ ยังได้วิเคราะห์เปรียบเทียบการศึกษาทางเลือกกับการศึกษากระแสหลักไว้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการเรียนการสอนในการศึกษาทางเลือกกับกระแสหลัก

การศึกษาทางเลือก	การศึกษากระแสหลัก
- เรียนรู้ (Problem – based)	- เรียนความรู้ (Content – based)
- เน้นการแก้ปัญหา	- เน้นการแข่งขัน
- โต้แย้ง แลกเปลี่ยน ประสบการณ์	- ท่องจำ
- คำถามสำคัญกว่าคำตอบ	- คำตอบสำคัญกว่าคำถาม
- ความหลากหลาย พหุภาพ	- ระบบโรงเรียน เอกภาพ
- สัมพันธ์กับชีวิตจริง	- เน้นวิชาหลักสูตรเป็นตัวตั้ง
- เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม	- เน้นผู้สอนและผู้เรียน

ที่มา: สุชาติ จักรพิสูทธิ์ และคณะ (2548)

บ้านเรียน (Home school)

ผู้เขียนขอนำเสนอตัวอย่างเพิ่มเติมในหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบ้านเรียนของครอบครัววิภาณันท์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2558: 102-105) ซึ่งอาศัยอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมุ่งเน้นจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนตามนิสัยการเรียนรู้ของลูก แบบค่อยเป็นค่อยไป และเรียนรู้จากการเฝ้าสังเกต และทดลองทำด้วยตนเอง นอกจากนี้ลูกยังมีความชอบค่อนข้างไปทางศิลปะ นาฏศิลป์ และดนตรี โดยจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

ตารางที่ 3 การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบ้านเรียนของครอบครัววิภาณันท์

กลุ่มประสบการณ์	เป้าหมายคุณภาพผู้เรียนที่มุ่งหวังในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2-6	กิจกรรม
1. ทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ 1.1 ทักษะการเรียนรู้ (สังเกต วิเคราะห์ สรุปผล) 1.2 ทักษะการประยุกต์นำการเรียนรู้ไปใช้	1. ชำนาญในขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการสังเกต เปรียบเทียบ วิเคราะห์ และประเมินผล สรุปผล 2. การนำความรู้ใหม่ที่สรุปได้ไปต่อยอดใช้ และตกผลึกความคิด	1. ฝึกทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมของเด็ก 7 ขวบ ทั้งในสถานการณ์ที่มีพ่อแม่อยู่ด้วยและที่ไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย 2. รู้วิธีปฏิบัติเมื่อหลงทางจากพ่อแม่ 3. ฝึกเลือกสิ่งของ 4. ฝึกการใช้เงิน 5. ฝึกการเชื่อมโยงการเรียนรู้และต่อยอดด้วยทักษะการคิดของตนเอง
2. ทักษะวิชาสุนทรียศาสตร์ 2.1 นาฏศิลป์ 2.2 ดนตรี 2.3 ศิลปะ	1. มีความสามารถ ความมั่นใจและความสุขในการแสดงด้านนาฏศิลป์ ดนตรี และศิลปะ 2. มีความมั่นใจในตัวเอง การควบคุมตนเอง มีความภูมิใจกับความสามารถในการเรียนรู้ของตนเอง	1. ด้านนาฏศิลป์ ได้แก่ รำไทย บัลเลตต์ เต้นแจ๊ส 2. ด้านดนตรี ได้แก่ เปียโน ขิม 3. ด้านศิลปะ ได้แก่ วาดรูป ระบายสี งานประดิษฐ์
3. ทักษะชีวิต 3.1 การพัฒนาคุณค่าในตนเอง 3.2 การซึมซับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและเรียนรู้ความแตกต่างของศาสนา	1. มีความมั่นใจในตนเอง การควบคุมตนเอง และเห็นคุณค่าในตัวเอง 2. มีหลักคุณธรรม จริยธรรม 3. รู้จักมุมมองต่อสังคมปัจจุบัน ข่าวสารด้านต่าง ๆ 4. สามารถขยายโลกทัศน์ในการเรียนรู้ เชื่อมโยงการเรียนรู้ที่บ้านและ	1. การขึ้นเวทีหรือร่วมกิจกรรมแสดงทักษะด้านนาฏศิลป์ ดนตรี และกีฬา 2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาพุทธและศาสนาอื่น 3. การนั่งดูหรือฟังข่าวร่วมกับพ่อแม่

<p>3.3 หลักการพัฒนาความเข้าใจตนเอง ครอบครัว และสังคม</p> <p>3.4 มารยาทในการสื่อสารและการเข้าสังคม</p> <p>3.5 ทักษะการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ สังคม และสิ่งแวดล้อม</p>	<p>ความรู้รอบตัวในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของครอบครัวและชุมชนที่อยู่อาศัย ลักษณะทางภูมิประเทศ ภูมิโนเวศน์ วัฒนธรรมประเพณี และการงานอาชีพของผู้คนในสังคม</p> <p>5. รู้กาลเทศะ และมีสัมมาคารวะ</p> <p>6. สามารถสื่อสารด้วยวาจาและตัวอักษรในภาษาต่างชาติได้</p> <p>7. มีจิตอาสา มีความเคารพผู้คนในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต</p>	<p>แม่</p> <p>4. การไปสถานสงเคราะห์</p> <p>5. การศึกษาภาษาต่างประเทศ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน</p> <p>6. การร่วมกิจกรรมกับชาวต่างชาติ ต่างวัฒนธรรม</p> <p>7. การไปทัศนศึกษา :พิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้ และสถานที่ท่องเที่ยวงานประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมเรียนรู้กับกลุ่มเรียนรู้</p>
<p>4. ทักษะวิชาการ</p> <p>4.1 ภาษาอังกฤษ</p> <p>4.2 ภาษาจีน</p> <p>4.3 คณิตศาสตร์</p> <p>4.4 วิทยาศาสตร์</p> <p>4.5 ภาษาไทย</p>	<p>1. มีระดับความรู้ที่เหมาะสมตามศักยภาพ ในวิชาภาษาจีน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาไทย โดยเน้นภาษาอังกฤษ</p> <p>2. เชื่อมโยงทักษะจากการเรียนวิชาการกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน</p> <p>3. นำประโยชน์จากการเรียนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง</p>	<p>1. ศึกษาโดยใช้หลักสูตรจากประเทศออสเตรเลีย</p> <p>2. เรียนภาษาจีนที่สมาคมชาวจีน</p>
<p>5. ทักษะด้านความสุข</p> <p>5.1 สุขอนามัย</p> <p>5.2 กีฬาและการออกกำลังกาย</p> <p>5.3 สิทธิและหน้าที่</p> <p>5.4 คุณภาพทางจิตใจและอารมณ์</p>	<p>1. รู้จักตนเอง สุขอนามัยของตนเอง ด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์</p> <p>2. มีส่วนร่วมในการดูแลสุขอนามัยของครอบครัวและสังคม</p> <p>3. มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ต่อตนเองและการมีส่วนร่วมในครอบครัวและสังคม</p> <p>4. รักษาสมดุลทางจิตใจ และอารมณ์ รู้จักปล่อยวาง และให้อภัย</p>	<p>1. ปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน</p> <p>2. ออกกำลังกายสม่ำเสมอ</p> <p>3. ทานอาหารที่มีประโยชน์ครบทั้ง 5 หมู่</p> <p>4. พักผ่อนอย่างเพียงพอ</p> <p>5. ช่วยงานบ้านที่ได้รับมอบหมาย</p> <p>6. ดูแลเอาใจใส่คนในครอบครัว</p> <p>7. ร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยความสุข</p> <p>8. สวดมนต์ก่อนนอน</p>

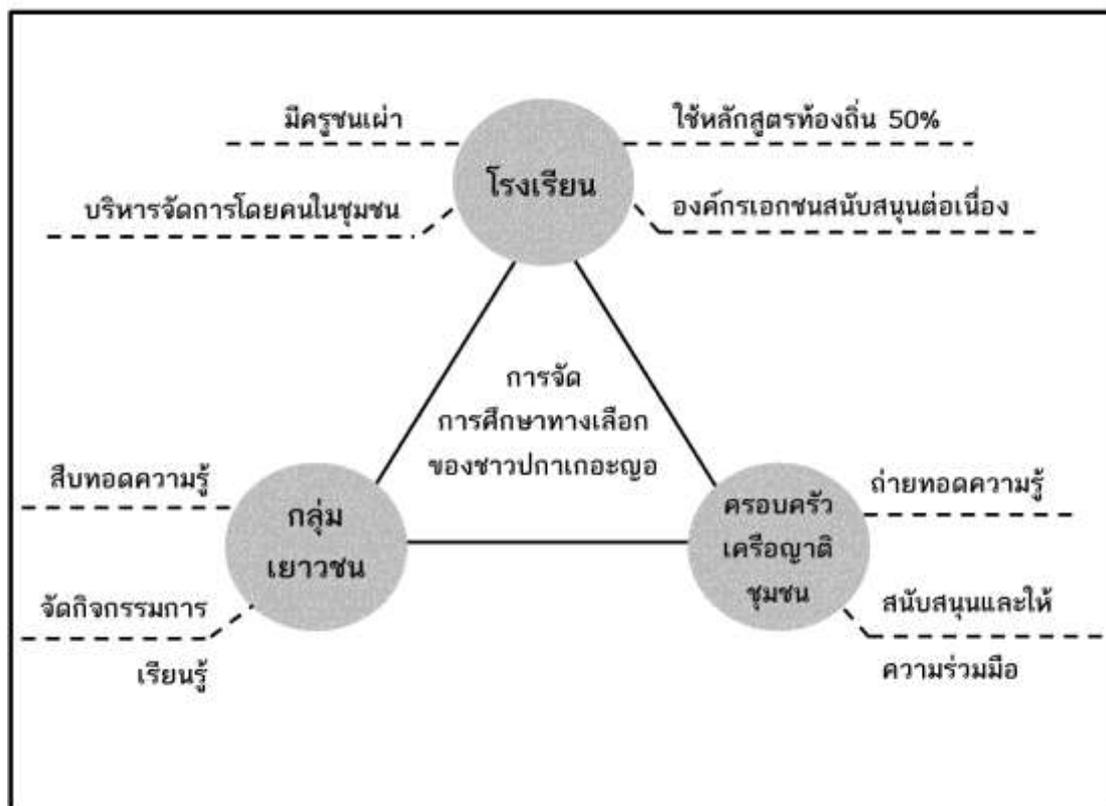
ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2558: 102-105)

ครอบครัววิภานันท์ประสบความสำเร็จและมีความภาคภูมิใจในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของบุตรตนเอง ได้แก่ ลูกมีความสุขในชีวิตประจำวัน อารมณ์เบิกบาน แจ่มใจ มีความใฝ่รู้ กระตือรือร้น สนใจในคน สิ่งของ เรื่องราวต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว มีลักษณะที่พึงประสงค์ในสังคม เป็นคนน่าคบหา มีความรับผิดชอบที่เหมาะสมตามระดับอายุ

กลุ่มชาติพันธุ์

สำหรับหลักสูตรและการเรียนการสอนทางเลือกของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ ผู้เขียนนำเสนอตัวอย่างของ ชาวเขาในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่ง สาวิตรี พูลสุขโข (2555) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษา ทางเลือกของชาวปกากะญอ ซึ่งเป็นชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่พบรูปแบบหลักสูตรและการเรียนการสอน 3 รูปแบบด้วยกันคือ

1. หลักสูตรและการเรียนการสอนจากครอบครัว เครือญาติ และคนในชุมชน
2. หลักสูตรและการเรียนการสอนจากโรงเรียน
3. หลักสูตรและการเรียนการสอนจากกลุ่มเยาวชน

รูปที่ 2 หลักสูตรและการเรียนการสอนทางเลือกของชาวปกากะญอทั้ง 2 หมู่บ้าน
ที่มา: สาวิตรี พูลสุขโข (2555: 155)

1. หลักสูตรและการเรียนการสอนจากครอบครัว เครือญาติ และคนในชุมชน พบว่า คนในชุมชนได้สอนและส่งต่อความรู้ต่าง ๆ ที่ตนเองได้เรียนรู้มาให้กับลูกหลาน โดยส่วนใหญ่พ่อแม่จะสอนลูกเรื่องการทำมาหากินหรือการดำรงชีพเป็นหลัก เช่น การทำงานบ้าน ทั้งการหุงข้าว ตักน้ำ ทอผ้า หาฟืน การเบิกนา ล้อมรั้ว ตัดไม้ ต่ำข้าว ทำสวน ทำไร่หมุนเวียน ทำนา ฯลฯ รวมทั้งสอนเรื่องพิธีกรรมความเชื่อ อาทิ การแต่งกาย การกิน การใช้ของบางอย่างห้ามกิน ห้ามใช้เพราะเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมา ห้ามไปสถานที่ต้องห้ามของชุมชน และขั้นตอนการเลี้ยงผีต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีไร่ การเลี้ยงผีนา หรือการดำหัวควาย ที่จะต้องทำกันทุกปี หากสิ่งเหล่านี้ไม่มีใครทำต่อ ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เกิดปัญหาขึ้นในชุมชน

2. หลักสูตรและการเรียนการสอนจากโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนในกรณีนี้คือ โรงเรียนมอวาดี เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กในชุมชนบ้านหนองมณฑา บ้านใหม่ และบ้านปางมะโอ ที่มีอายุระหว่าง 4-15 ปี จำนวน 62 คน (ข้อมูลในปี 2553 ของ สาวิตรี พูลสุขโช, 2555) โดยทางโรงเรียนจัดหลักสูตรโดยใช้เนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และบริบทของชุมชน โดยบูรณาการหลักสูตรนำเอาความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่รัฐกำหนดให้เรียน เพราะโรงเรียนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีความรู้ทั้ง 2 ด้าน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเท่าทันโลกภายนอกและไม่ลืมรากเหง้าของตนเอง

3. หลักสูตรและการเรียนการสอนจากกลุ่มเยาวชน เป็นการรวมกลุ่มกันของเด็กและเยาวชนในระดับชุมชน กลุ่มน้ำและเครือข่าย จัดกิจกรรมต่อยอดจากการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน เพื่อไม่ให้หลงลืมวัฒนธรรมความเชื่อของตนเอง และมุ่งจัดกิจกรรมที่แก้ไขปัญหาในชุมชน ทำให้ผู้ที่ร่วมเรียนรู้เข้าใจสภาพการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับตัวเองและชุมชน ทั้งยังทำประโยชน์ให้กับชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์อีกด้วย การทำงานร่วมกันของเยาวชนยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีความเสมอภาค ทุกคนเรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

นอกจากนี้ สาวิตรี พูลสุขโช (2555) ยังได้เสนอแนะอีกว่า รูปแบบการเรียนรู้แบบใดแบบหนึ่งโดด ๆ ไม่สามารถสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชนให้มีความรู้ ทักษะ และความซาบซึ้งในค่านิยมหรือทักษะ ความรู้ต่าง ๆ ที่ชุมชนได้สั่งสมมานานหลายชั่วอายุคนได้ ดังนั้นการศึกษาทางเลือกต้องใช้การศึกษาหลายรูปแบบ ประกอบกันและเสริมเพิ่มเติมให้เก้กันและกัน ตามความถนัดและเหมาะสมของแต่ละรูปแบบ อีกทั้งโรงเรียนและชุมชนหรือครอบครัวสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ไม่สามารถทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนได้อย่างสมบูรณ์ ต้องอาศัยการรวมพลังของทุกสถาบัน รวมทั้งกลุ่มองค์กรและเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีในชุมชนร่วมมือกันจัดการศึกษาที่ครอบคลุม และเจาะลึกตามความถนัดของแต่ละสถาบันให้แก่สมาชิกของชุมชน รวมถึงการเรียนรู้ร่วมกันกับเครือข่ายภายนอกชุมชน

สรุป

การศึกษาทางเลือกเป็นอีกแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนที่มีความต้องการที่แตกต่างและหลากหลายในปัจจุบัน หลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาทางเลือกนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของตนเอง ได้เรียนตามที่ชอบ สนใจ และที่อยากจะเรียนอย่างแท้จริง อิงพัฒนาการส่วนบุคคลเพื่อนำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นปัจเจกชนที่มีประสิทธิภาพ อยู่ร่วมกับผู้อื่นใน

สังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นรัฐจึงควรส่งเสริมและสนับสนุนการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนทางเลือกให้มากขึ้น เปิดโอกาสให้ครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาตามบริบทของตนเอง เป็นอิสระจากการครอบงำความคิด เปิดกว้างให้กับมุมมองการจัดการศึกษาใหม่ ๆ เพื่อรังสรรค์ให้การศึกษไทยเจริญวัฒนาถาวรสืบไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ปกป้อง จันวิทย์ และสุนทร ตันมันทอง. (2555). **โรงเรียนทางเลือกกับทางเลือกในการศึกษาของประชาชน.**

กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ :

อรุณการพิมพ์.

สมเกียรติ อินทสิงห์. (2554). “การประเมินหลักสูตรคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนปรินทร์รอย

แยลส์วิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่.” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University

ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร 4, 2 (กันยายน – ธันวาคม): 229-247.

_____. (2559). “การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์

โดยใช้กลยุทธ์ STAR ร่วมกับกราฟิกอแกนซ์เซอร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.”

วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University **ฉบับภาษาไทย**

สาขา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 9, 1

(มกราคม – เมษายน): 356-368.

สาวตรี พูลสุขโข. (2555). “การจัดการศึกษาทางเลือกของชาวปกากะญอ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ. (2548). **การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน.** กรุงเทพฯ :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุศักดิ์ ทلابมาลา. (ม.ป.ป.). **การศึกษาทางเลือกในสหรัฐอเมริกา.** วารสารวิชาการลานปัญญา

โครงการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2558). **การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : วิ.ที.ซี.

คอมมิวนิเคชั่น.

_____. (2559). **สภาวะการศึกษาไทย ปี 2557/2558 “จะปฏิรูปการศึกษาไทยให้ทันโลกในศตวรรษ**

ที่ 21 ได้อย่างไร”. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์.

อำไพ เกียรติชัย. (2555). **การศึกษากระแสหลักและการศึกษาทางเลือก.** วารสารรามคำแหง **ฉบับพิเศษ**

วิทยานิพนธ์ 29(1): 170-178.

ภาษาต่างประเทศ

- Booker, K. and Mitchell, A. (2011). "Patterns in Recidivism and Discretionary Placement in Disciplinary Alternative Education: The Impact of Gender, Ethnicity, Age, and Special Education Status." **Education and Treatment of Children** 34(2): 193-208.
- Clemmitt, M. (2015). **Home schooling**. In K. Graves and C. Baarns, Issues for Debate in Social Policy: Selections from CQ Researcher. 2nd ed. USA, LA: CQ Press.
- Erricker, C. (2009). **A Buddhist Approach to Alternative Schooling: The Dharma School, Brighton, UK**. In P. A. Woods and G. J. Woods (Ed.), Alternative Education for The 21st Century (pp. 83-100). USA, NY: Palgrave Macmillan.
- Foley, R. M. and Pang, L. S. (2006). Alternative Education Programs: Program and Student Characteristics. **The High School Journal** 89(3): 10-21.
- Johnson, H. (2009). **Quaker Schools in England: Offering a Vision of an Alternative Society**. In P. A. Woods and G. J. Woods (Ed.), Alternative Education for The 21st Century (pp. 65-82). USA, NY: Palgrave Macmillan.
- North Carolina Department of Public Instruction. (2008). **Alternative Learning Programs and Schools Standards and Implementation Procedures**. Accessed April 26, 2016. Available from www.dpi.state.nc.us/docs/alp/develop/alp-standards.doc
- Ornstein, A. C. and Hunkins, F. P. (2014). **Curriculum Foundations, Principles, and Issues**. 6th ed. USA: Pearson Education Limited.
- Simonsen, B. and Sugai, G. (2013). PBIS in Alternative Education Settings: Positive Support for Youth with High-Risk Behavior. **Education and Treatment of Children** 36(3): 3-14.
- Tomlinson, C. A. and Murphy, M. (2016). **Leading for Differentiation: Growing the Teachers Who Grow the Kids**. Accessed August 3, 2016. Available from <http://www.caroltomlinson.com/Presentations/ASCD%20PreCon%20Final.pdf>
- Tomlinson, C. A. and Allan, S. D. (2016). **Leadership for Differentiating Schools & Classrooms**. Accessed August 4, 2016. Available from <http://www.caroltomlinson.com/Presentations/ASCD%20PreCon%20Final.pdf>